

L'educació de persones adultes com a carta robada

José Beltrán Llavador i Francisco Beltrán Llavador*

La carta robada

A les estances reals, en el centre de decisió on es dirimeixen assumptes d'Estat, s'ha robat una carta el contingut de la qual compromet un personatge d'alt nivell. La identitat del lladre és coneguda —es tracta d'un ministre— perquè han vist com s'apoderava de la carta, i se

sospita que continua en el seu poder. Tot i això, el document no apareix. Cal contractar els serveis d'un prestigiós detectiu per descobrir el parador de la carta, que a la fi resol el cas invertint els raonaments utilitzats fins aleshores. En realitat, el lladre no havia amagat el document, sinó que l'havia deixat exposat a la vista de tothom, sobre la taula.

Per descomptat, no pretenem fer d'aquest fòrum un exercici literari, tot i que l'argument és extret del conegut conte d'Edgar Allan Poe, *La carta robada*. I l'hem portada a col·lació perquè proporciona una imatge poderosa per descriure el que passa en l'actualitat amb l'educació de persones adultes. Tenim un valuós document —i, de fet, un discurs— sobre EPA que ens és furtat davant dels nassos i, de moment, no hi podem fer res perquè no sabem on s'amaga. En realitat, estem desconcertats. Tot i que la nostra carta continua aquí.

Ens trobem davant d'un joc trampós, o de tramposos, que es deplega a cops d'efecte, amb trucs de prestidigitació, però és un joc perillós. A còpia de veure com el nostre lladre assenyala contínuament les misèries i dèficits del sector, a poc a poc se'ns va fent més fosc, fins al punt d'arribar a ser-nos invisible el valor notable —encara que sigui un bé escàs— del que tenim, del que fem, d'allò en què creiem. Se'ns vol fer creure que no passa res, que el document no va existir mai o que no tenia la menor importància, que aquesta situació és la normal. De manera que la nostra carta robada és una presència absent: una més. Quina rellevància

---

* José Beltrán Llavador és professor d'educació de persones adultes. Doctor en Filosofia i professor del Departament de Sociologia Social de la Universitat de València. Autor de *El sueño de la alfabetización. España, 1939-1989; En favor de l'alfabetització*, i coautor de *Política i pràcticas de la educación de personas adultas*, i d'una introducció a *My Pedagogic Creed*, de John Dewey. Coordinador de *Paraules per l'Escola Pública*.

Adreça professional: E-mail: jbeltran@uv.es.

* Francisco Beltrán Llavador és professor del Departament de Didàctica i Organització Escolar de la Universitat de València. Autor de *Política y reformas curriculares*; coautor de *Política y prácticas de la educación de personas adultas* i *La dirección de centros: análisis de tareas*. Contribucions en *Teoría y desarrollo del currículum; De aquí y de allá. Textos sobre la institución educativa y su dirección; Política de educación de adultos; Reforma y evaluación de la Universidad; Volver a pensar la educación; Política, instituciones y actores en educación*.

Adreça professional: E-mail: fbeltran@uv.es.

pot tenir això en un país que es deixa guiar per la temptació de la innocència —ningú no és responsable, tothom és innocent— i per l'oblit programat?

Certament, les coses no es poden reduir a les metàfores que es fan servir per explicar-les, és a dir, per fortuna la realitat sempre és més complexa i dinàmica que les paraules que utilitzem per apropar-nos a ella. Altrament, la nostra participació en aquest fòrum acabaria aquí mateix, just en el punt en què comença la nostra tasca. Anem, doncs, a l'encaç de la carta robada.

El nom de l'EPA no és l'EPA: Ensenyament o Benestar Social?

Per a un observador extern, Catalunya ha constituït un referent important pel que fa a l'EPA. Per motius diferents, Catalunya ha comptat amb una notable tradició associativa poc comuna a la resta de l'Estat. En bona mesura, les iniciatives sorgides del teixit social podien trobar un decidit suport institucional que afavoria projectes com el de l'educació de persones adultes. Així s'explica, per exemple, que Catalunya fos la segona comunitat autònoma, després d'Andalusia, que va tenir una Llei d'Educació de Persones Adultes. També s'explica que, a Catalunya, es produís un dilema interessant que no s'ha tornat a plantejar en cap altra comunitat autònoma: l'adscripció orgànica a Ensen-

yament o Benestar Social. El sol fet de plantejar-ho situava Catalunya a l'avantguarda, a l'avançada, en el precedent de possibles canvis que podien tenir lloc a altres llocs d'Espanya. El dilema no era trivial, de fet, apuntava al cor mateix del projecte d'EPA, en la mesura que l'elecció adoptada n'havia de definir la naturalesa. Per bé que simplificant, el dilema es podria formular així: si l'EPA continuava adscrita a Ensenyament —que era la situació «normal» en el sentit estricte literal: la norma— mantindria una dependència, una subsidiaritat respecte a la resta del sistema educatiu, quan dir sistema educatiu és sinònim de sistema escolar. Continuaria sent cua de lleó. L'estabilitat, la «normalitat» que això representava, podia tenir el preu del seu mimetisme respecte a la resta del sistema, és a dir, d'incorporar la lògica del sistema escolar fins al punt que fóra difícil escapar-ne. Des d'una administració educativa resultaria molt més restrictiu administrar i gestionar projectes que no fossin estrictament educatius, que s'entenen millor com a projectes culturals i socials. Per altra banda, adscriure l'EPA al departament de Benestar Social representava, en teoria, reconèixer i privilegiar la funció social de l'EPA sobre la seva missió escolarista, és a dir clarament compensadora, on compensar significa donar escola als que no l'han tinguda però en una edat en què l'escola arriba malament i tard. En conseqüència, el fet d'adscriure l'EPA a Benestar Social significava trencar les lligadures que inevitablement imposaria una Administració educativa per la seva pròpia inèrcia, i

de passada permetia el creixement alternatiu del sector cap a altres dimensions. A partir d'ara, seria cap de rata. L'aposta era clara: significava deixar el sòl administratiu conegut a canvi de despegar, d'iniciar l'aventura de volar, d'arriscar-se en l'aspecte social.

Ara bé, per tal que aquesta aventura pogués donar els seus millors fruits, no n'hi havia prou amb un simple canvi de departament, amb un trasllat dels mobles a una altra casa, alimentat per la creença ingènua de l'inquí que pensa que en canviar de casa li canviarà la vida. La transformació —la mudança— seria superficial si només es trasllessin els estris —l'equipatge material i mental— d'una banda a l'altra. Perquè hi hagués una autèntica transformació, caldria produir canvis més que no moviments. Amb tot, la decisió d'adscriure l'EPA a Benestar Social animava una promesa fonamentada, un horitzó de canvi, formava part dels *recursos* que s'estaven reunint *per al viatge de l'esperança*, per fer servir l'expressió de R. Williams. Aquesta promesa contínua i la seva potencialitat no és menyspreable en absolut.

Per tant, un principi de resposta sobre la conveniència d'adscriure l'EPA a Ensenyament o a Benestar Social és el següent: en primer lloc, l'adscripció a Benestar no ha de ser retòrica o nominal, sinó real, és a dir, es requereix una transformació autèntica més que un canvi de residència i, en segon lloc, l'Administració d'aquest departament sobre l'EPA s'ha de realitzar comptant amb la participació, amb el con-

sens però sense temor a la dissensió, dels administradors: docents, educadors socials, animadors culturals, individus o col·lectius, etc.

En tot cas, sigui quina sigui la solució adoptada; en aquests temps de desmantellament d'allò públic, no hauríem d'oblidar que l'EPA cobra un valor afegit en tant que projecte públic que es construeix amb la concurrència de la iniciativa social per a una ciutadania forta. Així doncs, l'EPA adopta el seu sentit més noble en tant que forma d'adquirir *com-promisos* (promeses compartides) *forts* enfront als compromisos cada cop més febles del mandarinet lliberal.

En efecte, cada cop són més preocupants les notícies relatives als retalls econòmics que sofreix l'EPA a Catalunya i a la resta del país. Cada cop són més descoratjadores les notícies que ens arriben del canvi de model —curricular, organitzatiu, administratiu— que sofreix l'EPA a Catalunya i a la resta d'Espanya. Aquests assalts, aquests envits tan poderosos de la raó instrumental que es produeixen amb el pretext de plegar-se a les exigències del que s'ha anomenat «pensament únic» (i els seus sequaços: globalització, mercat únic...) en una delirant carrera fàustica, estan minvant les escasses energies de la comunitat. En aquesta carrera alienada, la lògica de la producció és l'única cosa que importa, tot i que s'alimenta de la destrucció perquè ha transgredit els límits de la sostenibilitat, del mínim sentit comú. Res no és personal, encara que tot afecta a les persones. Ningú no és responsable, menys encara culpable. Les coses, simple-

ment, són així, se'ns diu, se'ns informa i conforma.

Per emprar un símil ecològic, podria dir-se que la destrucció de l'espai públic aquí i allà té lloc a una velocitat directament proporcional a la destrucció de la massa verda o de pèrdua forestal a Catalunya, o a la pèrdua de l'horta residual a la Punta de València. O, dit d'una altra manera, la velocitat de destrucció d'allò públic és inversament proporcional a la velocitat de construcció de Port Aventura a Tarragona i de Terra Mítica a Alacant, per citar dos projectes emblemàtics de dues comunitats properes. Quants projectes públics d'EPA no podrien haver-se emprès amb el finançament privat d'aquestes grans superfícies de la distracció i de l'oblit que són els parcs temàtics d'Infantilàndia? Com no ha de sofrir retalls l'EPA en una societat que encoratja la infantilització dels ciutadans i la pèrdua creixent de la seva consciència social?

A canvi, els nous tecnòcrates sempre poden justificar la seva apologia de l'educació a distància amb arguments sobre la necessitat d'adaptar-se als últims avenços tecnològics i socials. La fe en l'educació a distància és congruent amb la conversió de la ciutadania en «ciutadans serfs», en telepolites, en ciutadans autistes. I, cosa més greu, la construcció d'aquesta educació telemàtica, virtual, passa per la destrucció gradual de la presència de l'EPA, pel robatori de la carta d'EPA.

Això ens recorda la paràbola del Buda recreada per Bertolt Brecht. S'està calant foc a la casa i, men-

trestant, les persones que l'habiten continuen preguntant-se quin temps farà o preparant la festa de l'endemà. A la casa de l'EPA s'hi ha calat foc, literalment, el seu sòl social s'està exhaurint i, mentre s'enfonsa, mentre ens hi socarrimem a dins, es pensa en fer «reformes»: una mà de pintura aquí, un xapatge diferent allà, un canvi de *look* a la sala, una habitació més per al nou inquilí...

Les trampes de la compensació

Bona part del sector d'EPA s'ha gestionat fins ara partint d'un supòsit que ha propiciat no pocs equívocs i que ha produït alguns efectes indesitjats. Des de fa quasi tres dècades, les administracions educatives espanyoles van importar de l'Imperi el missatge de l'educació compensatòria amb la fi de posar remei al mal anomenat «fracàs escolar» (una altra manera de disfressar un fenomen que troba les seves arrels en el fracàs social). Es tractava d'oferir un altre tipus d'escola —però escola, al cap i a la fi— a les cohorts d'estudiants que no havien acabat el seu període d'escolarització obligatòria perquè no mostraven la menor adhesió ni expressiva ni instrumental a l'escola. Al mateix temps, aquesta solució permetia tranquil·litzar la mala consciència que generaven unes estadístiques poc afalagadores per a un sistema educatiu que representava un aval important de cara a iniciar l'entrada

d'Espanya a la modernitat en peu d'igualtat amb la resta de països europeus

A partir d'aquí, la connexió amb l'EPA estava clara, i a més a més permetia matar dos ocells d'un sol tret. Per una banda, el sector d'EPA recollia un segment important de la població —no adulta en sentit civil, però sí per a l'administració educativa, donat que eren joves amb setze anys o més. Així, a la pràctica, l'EPA s'encarregava de recollir la població estudiantina expel·lida pel sistema educatiu obligatori, tot incorporant d'aquesta manera una clara funció compensadora. Com a conseqüència, paradoxalment, el sector d'educació de persones adultes passava a atendre persones que no eren adultes. Per altra banda, era gairebé inevitable que la lògica compensadora s'estengués a la resta de la població que sí era adulta: es tractava, amb una consigna que les administracions i el professorat va arribar a interioritzar molt aviat d'atorgar una «segona oportunitat» a la població adulta per compensar els dèficits del passat. Un cop més, sota aquest missatge s'obviava que un contingent important de les persones adultes que anaven als centres d'EPA ni tan sols havien tingut una primera oportunitat, al mateix temps que es donava per evident la culpabilitat de les víctimes tot delegant la responsabilitat sobre la carència d'instrucció en els mateixos afectats (una cosa així com dir: ets analfabet perquè ho has volgut). L'Estat, doncs, semblava fer un «favor» a la ciutadania amb un servei públic que, en realitat, no és sinó la concreció, la

materialització d'un deute social i, per tant, el compliment d'un dret social inapel·lable, d'una de les prestacions bàsiques de l'Estat del benestar.

Un dels efectes perversos de sobredimensionar la funció compensadora de l'EPA ha estat reforçar l'escolarisme del sector. En un *totum revolutum* beneït per la pròpia Administració, es gestiona de la mateixa manera l'ensenyament d'un jove de setze anys que el d'una dona de cinquanta. La manera més senzilla de fer que això sigui possible és aplicant una mena de jaç de Procust: tallant l'heterogeneïtat i l'amplitud del cos social que defineix l'EPA amb la mateixa rasa, és a dir, oferint més escola a tot-hom, impeditint-li de créixer). Novament es potencia també així la infantilització dels adults, convertint-los en nens grans. Tot i reconèixer els braus esforços de bona part del professorat per donar un gir copernicà a aquesta dinàmica, cal reconèixer que la camisa de força que s'aplica per part dels que decideixen i dels gestors del sector és massa forta com per poder-ne trencar els nusos fàcilment.

Confusió sobre confusió, el corollari és clar. La compensació s'acaba convertint en una forma subtil de legitimar les desigualtats: desplaça o ajorna el problema, però no el resol, perquè el que per a alguns podria servir com a solució conjuntural s'acaba adoptant per a tots com a solució definitiva, reduint-ne el tot a la part. La compensació pot ser necessària, però no és prou. En poques paraules, la compensació

ratifica una equació que es dona amb freqüència a l'EPA, segons la qual, a situacions marginals, polítiques marginals.

Per poc que observem una mica més enllà del sector que ens ocupa, veurem que el funcionalisme compensador afecta altres nivells no obligatoris. Encara que el tema ultrapassa les pretensions d'aquest fòrum, pensem per un moment en el que passa en el si de la mateixa Universitat, el credencialisme rampant de la qual sorgeix per ampliar l'espectre d'oportunitats, i acaba sucumbint aixafada pel pes dels saldos que ha anat generant.

En el curs d'aquesta reflexió, no podem eludir ara una pregunta derivada de tot l'anterior. En efecte, si la compensació ens ha mostrat les fal·làcies que provoca a l'EPA, quina és l'alternativa? Potser la formació permanent? Si es vol oposar compensació a formació permanent oberta, s'hauran de tenir com a mínim dues cauteles. En primer lloc, formació permanent pot significar en l'actual escenari social, control permanent, és a dir, no tant adquirir una major *autonomia* (*nomos* propi, capacitat de pensar per si mateix com reclamava el *dictum* kantianà), sinó major atomització, fragmentació, servitud. En segon lloc, formació permanent no ha de significar, com ja hem advertit, escolarització permanent, compensació perenne, perquè en aquest cas no faríem sinó elevar allò suposadament conjuntural a la categoria d'estructural, fent de l'EPA una impermanència permanent.

Després d'aquesta qüestió, en quin punt es troba la nostra investi-

gació sobre la carta robada? Vam dir que el llenguatge no esgota la realitat que pretén nomenar, però sí que pot modificar-la en designar-la, expressar-la o recrear-la. Així, el fet que hi hagi un discurs dominant a l'EPA, en aquest cas construït sobre les connotacions que enclou el terme «compensació» i l'aplicació o interiorització del mateix, significa alhora que hi ha un discurs dominant la potència del qual se'ns amaga. La nostra carta robada, potser? Per què no parlar amb el mateix èmfasi, amb la mateixa convicció, de conceptes carregats d'energia, de promeses i compromisos forts, com ara «emancipació», «transformació», «política», «comunitat»...? A quin lloc s'amaguen aquests conceptes, aquestes il·luminacions, aquestes lliçons, que cada cop costa més pronunciar-los en el nostre llenguatge quotidià, i molt més, en el llenguatge administratiu amb què es redacten reformes educatives i es dicten normatives curriculars? Tan lluny és de nosaltres, tan oculta de la nostra vista es troba aquesta carta robada que fins ara ens venia oferint claus i instruccions amb què travessar fronteres mentals i socials?

Joc d'identitats

Continuant amb la nostra indagació, podem preguntar-nos un cop més sobre la identitat professional dels que participen en el sector d'EPA. Aquí, novament, les

qüestions que intervenen tenen certa complexitat, perquè el que està en joc no és només la definició d'un perfil professional, sinó l'interès corporativista de col·lectius amplis de professionals, la capacitat de les administracions per acceptar la seva coparticipació, la coordinació necessària entre ells, etc.

El que és clar és que la identitat dels professionals que concorren en el camp de l'EPA no pot ser aliena a la identitat, al sentit amb què es vulgui dotar el propi camp. No és casual que, fins ara, la primàcia professional de l'EPA hagi estat a càrrec de mestres, dependents funcionalment i orgànicament d'administracions educatives, i en congruència amb la lògica escolarista que abans havíem apuntat. Aquesta situació, que un cop més mostra la distància entre el desig i la realitat en el sector, s'emmarca apel·lant a altres «noms de la cosa». Així, es parla d'educadors, dinamitzadors, coordinadors, amb un comportament semblant al d'aquell que tira dels cordills de les sabates per mirar de fer-se més alt. El cas de Catalunya té un interès especial perquè, tot i que l'administració que gestiona l'EPA és la de Benestar Social, la majoria dels professionals administrats són docents, mestres. Una pregunta que hi ha a l'aire és: què passa doncs amb els educadors socials? Es tracta que supleixin els mestres? Es tracta que treballin juntament amb els educadors? No es pot negar un cert temor raonable a trobar un altre tipus de competència o de greuge comparatiu amb els nous professionals d'EPA, quan són moltes encara les assignatures pen-

dents amb el professorat d'EPA que les denuncia fa temps. Però un argument que se sol esgrimir per ralentitzar l'entrada al sector d'aquests professionals nous és el següent: la carrera no és docent, els educadors socials no poden fer classe. Novament, aquest argument resulta tan fal·laç com interessat, car dona per fet que l'EPA és un sector només docent, conformat educatiu amb docent, educatiu amb escolar. Per desfer l'equívoc que amaga aquest argument, caldria desfer l'equívoc que enclouen els supòsits de partida en els quals s'assenta el model d'EPA vigent. Com veiem, la identitat professional no s'entén sinó com a reflex o com a resposta a una identitat organitzativa major. I, en conseqüència, la transformació dels subjectes que participen a l'EPA no s'entén del tot si no s'acompanya d'una profunda i radical transformació de les institucions que gestionen el sector.

Quan parlem de transformació, parlem implícitament de formació: una formació que es reclama com específica. Però, plantejada així, aquesta comanda no és aliena a la que es proclama des de sectors com educació infantil, educació especial, educació musical, etc., demanant el reconeixement dels trets propis de cadascun d'aquests sectors. És això el que es reclama per a l'EPA, la seva acceptació en peu d'igualtat juntament amb modalitats com les enumerades? Més aviat ens inclinem a pensar que allò específic que es reclama per al sector de l'EPA no és tant el que li és propi per equiparar-lo a la resta de modalitats, sinó al contrari, per diferenciar-lo i

distanciar-lo d'aquells altres, d'allò que el pot fer comú als altres: el fet d'estar captiu a l'espai que dibuixa el sistema educatiu. Quin tipus, doncs, de formació específica? Les solucions que s'han anat apuntant són des d'algun procés d'habilitació similar al que han sofert les noves especialitats a Magisteri, passant per la realització de màsters o postgraus, fins a la desitjada especialitat d'EPA en carreres educatives per acabar d'atorgar un estatut propi al sector. Sense entrar a analitzar els avantatges o desavantatges d'aquestes solucions, sens dubte funcionals amb el sistema educatiu, l'important d'elles no ha de ser tant el seu aspecte formal sinó el fet que la Universitat pot contribuir a redefinir-les totes, a repensar-les i a reconstruir el sector amb la fi de recuperar el contingut de la nostra carta robada. Amb aquesta fi, la mateixa universitat hauria de comptar amb el concurs de l'experiència acumulada per la iniciativa social i per la pràctica professional tot fugint de la temptació de formar oligopolis, o de convertir-se en factories de producció intel·lectual *light*, o de propiciar pugnes inútils contra iniciatives que són meritòries perquè s'obren a «diàlegs» cada cop més necessaris. I hauria de dirigir la investigació sobre l'EPA tenint en compte la seva important funció social, els seus fins més nobles, sense necessitat de doblegar-se per això a les inèrcies que propicia l'última reforma educativa, sinó més aviat procurant alternatives, posant en crisi —en tela de judici— el fatalisme programat que justifica cínicament la manca de remei de l'estat de coses.

Des d'aquest punt de vista, el debat sobre mestres o educadors socials no s'hauria de plantejar en termes d'una alternativa excloent, perquè no es tracta tant de competir entre cossos professionals diferents, sinó de compartir projectes conjunts. En aquests temps, tot esforç per reconstruir la vinculació social és poc, i confiar en què l'espai social de l'EPA és un àrea privada reservada al col·lectiu docent i vedada a la resta de col·lectius no fa sinó donar la raó al conservadurisme imperant.

Malgrat un present que no deixa lloc al més mínim optimisme, l'àmbit d'EPA ha de créixer, i molt probablement cap a zones —o «sectors emergents»— on la seva presència és més un desideràtum que una realitat. Per tal de créixer, ha de comptar tant amb els actius que ara ja treballen a l'EPA, tant si són funcionaris, contractats municipals, voluntariat, etc., com amb les noves figures que s'hauran d'incorporar. Per una banda, confiar ara mateix el desplegament de l'EPA exclusivament al voluntariat o a professionals contractats, no faria sinó incrementar de manera alarmant la fragilitat que pateix el sector i intensificar-ne la precarietat ja creixent. Però, per altra banda, deixar el sector en mans únicament del funcionariat (professorat) té el risc d'hipotecar la majoria d'edat del sector a un futur indefinit. Amb un tipus de vinculació laboral o d'una altra mena, però evitant una flexibilitat entesa com abaratiment, els professionals d'EPA han de jugar —ho fan ja— un paper decisiu en tant que intermediaris o «intercessors» socials, en

paraules de Deleuze. Són figures importants que s'encarreguen de tenir ponts entre instàncies socials aïllades, que escurcen distàncies entre zones d'influència allunyades entre si, que dinamitzen projectes culturals, que proporcionen llocs de trobada a una ciutadania a la qual es vol deixar sota la tutela de les màquines del Gran Germà, que atorguen a vides anònimes el protagonisme que es mereixen per convertir-les en actors socials de la Història, que creen espais de relació perquè moltes dones puguin «sortir de casa» i compartir, canviant-los, els seus treballs i els seus dies.

Com un signe més del temps, la facturació de la velocitat (fer servir i llençar) juntament amb la maquinació de la desmemòria (fer i oblidar), caldria recordar que en el *Llibre Blanc de l'Educació d'Adults*, publicat el 1986, ja s'anticipava l'interès de la concurrència de professionals de diferents perfils per a l'EA. És un llibre el contingut del qual conserva sens dubte plena vigència, tot i que no es pot trobar a les llibreries, i només caldria rellegir-lo —per a molts, llegir-lo per primer cop— per comprovar que algunes de les propostes més interessants que fa ni tan sols s'han posat en pràctica dotze anys després. Un nou document —ni més ni menys que el que havia de regir el desplegament de l'EPA en els 90— desaparegut —robot?— segurament consumit a alta temperatura Fahrenheit a la foguera de les vanitats.

Així doncs, definit com a projecte cultural, col·lectiu, en el que la

participació de la ciutadania és un dels requisits previs, el sector d'EPA consisteix necessàriament en una suma dinàmica i relacional d'energies, en un procés sinèrgic. Aquest procés només serà possible si aconsegueix el concurs de múltiples instàncies, institucions socials i culturals, perfils professionals, moviments i iniciatives socials, amb els quals tornar a ordir la trama del teixit social en descomposició. Mentre no sigui així, aquesta carta també ens serà robada. Què hem de fer per impedir-ho?

El vincle social de l'EPA

En èpoques de crisi com la que travessem ara mateix, les crítiques que contínuament dirigim a l'Administració en tant que centre de decisió, planificació i gestió de l'EPA, podria arribar a fer-nos pensar en una possible ruptura amb aquesta. No creiem que fóra un pasafortunat. Però això en cap cas pot servir per justificar una submissió del sector davant normatives regressives, davant retalls injustificables, i davant una política de fets consumats que, a la pràctica, no fan sinó minar el terra en què s'assenta el sector. Per tant, aquí la resposta no admet ambigüitats, però mirarem de justificar la nostra postura. Cal donar suport a l'existència d'una Administració que no estigui distanciacada de les sensibilitats del sector i que serveixi de via a la seva participació democràtica amb

la mateixa tenacitat amb què hem de saber denunciar qualsevol dèficit de democràcia que l'afecti. Donar suport a la pèrdua d'una Administració —malgrat el seu conservadurisme actual— que gestioni l'EPA representaria donar suport tàcit a la pèrdua d'una nova institució per a allò públic i des d'allò públic, en uns moments en què una causa comuna que uneix molts companys de viatge consisteix justament en la defensa gairebé numantina d'allò públic. (Lamentablement, en el País Valencià podem donar compte de la desaparició d'un organisme o Programa d'EPA a l'Administració educativa quan encara governava el PSOE, que va precipitar un retrocés del qual encara no ens hem refet). Amb això, es contribuiria a obrir més la fractura entre les institucions i la ciutadania per la qual van ser creades.

Del que es tracta, doncs, és de conquerir espais cada cop més grans de participació per enfortir les institucions tot fent-les nostres, o si es prefereix, tornant-les a aquells a qui pertanyen. No es tracta d'expropiar a la societat aquelles institucions que no satisfan les nostres expectatives, sinó de reapropriar-nos-les per transformar-les, per reinventar-les, tornant-los així la confiança que van dipositar en elles. En l'actual escenari social, invocar les bondats de la «societat civil» sense el suport sòlid de les institucions que garanteixen els mecanismes de protecció, de pervivència i de convivencialitat de la mateixa, no només seria ingenu sinó reaccionari, i amb conseqüències tan terribles com tirar llenya al foc per apagar-lo.

Com podem negar el pa i la sal a institucions —com l'Administració a la qual ens referim— encarregades de vetllar pel manteniment d'aquelles prestacions bàsiques que justament doten de sentit l'Estat del benestar, aquesta conquesta històrica avui amenaçada, justificant d'aquesta manera els ideals i els excessos de la restauració conservadora? Que potser volem tenir una EPA desprotegida, lliurada a les forces cada cop més poderoses dels fluxos monetaris, regulada per la mateixa «mà invisible» que mou el mercat, i confiada a la simple voluntat i bones intencions dels particulars, tant si són individus com col·lectius? De cap manera es vol treure importància a les associacions o moviments socials: justament tots ells —veritables «xarxes que donen llibertat», en paraules de Riechman i F. Buey— cobren tot el seu sentit com a organitzacions per al qüestionament, la contestació i el diàleg crític i permanent amb les institucions, per a la denúncia d'elles quan correspongui, o per a la millora, però en cap cas per a la suplantació.

En conseqüència, pel que fa a l'EPA, hi ha d'haver una xarxa de centres dependents de l'Administració que garanteixin la materialització dels projectes. Però, quan parlem de centres, no tenen per què ser necessàriament —és més, fóra bo que no ho fossin únicament— escoles ni centres de secundària. Fóra bo anar pensant en un altre model de centres i, per tant, en un altre model organitzatiu i de gestió: o bé llocs de trobada, xarxa de xarxes alliberades del

paidocentrisme actual, concebuts d'una «altra manera», o bé locals vinculats amb les institucions locals —dels pobles, dels districtes, de les comarques—, com a biblioteques, cases de cultura, seu d'associacions cíviques, etc. Aquests espais haurien de coexistir els uns amb els altres. Hi hauria d'haver ponts o passarel·les entre els uns i els altres, articulant alguna mena de coordinació basada no en la competència sinó en el compartir tasques, objectius, recursos i subjectes. Com acabem d'apuntar, lliurar l'EPA exclusivament als moviments i iniciatives socials la convertiria en excessivament fràgil des del punt de vista institucional. Per contra, reduir-la a ser mera sucursal i dependent únicament de l'aparell de l'Estat minvaria bona part del seu dinamisme i de la seva capacitat de producció i recreació social i cultural. En l'actualitat existeixen iniciatives socials importants, però estan inevitablement determinades pel model que s'imposa des de l'Administració educativa, un model que, lluny de procurar la pluralitat de projectes, les alternatives curriculars, la participació dels agents socials, s'encarrega quasi exclusivament de gestionar la reproducció de la resta del sistema educatiu, fent de l'EPA una esfera subordinada a la lògica d'aquell. Potser calgui apel·lar a allò que Castoriadis qualificà com a «imaginació instituent», és a dir, a la recreació dinàmica i contínua per part de tots de les institucions que van sorgir per procurar una major igualtat i equitat social.

Qualsevol enze confon valor amb preu*

Del que s'ha exposat fins ara es deriven algunes reflexions necessàries sobre aspectes nuclears a l'hora de determinar la política de l'EPA. Diem política perquè en l'actualitat la política és gairebé sinònim de política econòmica o simplement d'economia, buidant així de la seva accepció més noble l'exercici de la política: la constitució d'una *polis* democràtica, ciutat o comunitat social, governada pel *demós*, pel poble. En aquest sentit, la política en tant que finançament de l'EPA ha de ser tant pública en les seves fonts com transparent en la seva gestió, dotant-se per a això de mecanismes de control públic i de participació social. Ara bé, vetllar per un finançament racional i públic del sector de l'EPA exigeix alhora, i així es reclama fa temps per part dels professionals del sector, vetllar per l'aplicació racional d'aquest finançament a les pràctiques quotidianes, és a dir, avaluar institucionalment els processos que intervenen en el projecte d'EPA.

Efectivament, el valor de l'EPA no es pot apreciar del tot a menys que s'avalui en conjunt: des dels seus supòsits de partida fins a les concrecions empíriques, des de les seves finalitats fins a la projecció social. Per avaluació s'ha d'entendre l'emissió de judicis de valor fonamentats

---

* Aquesta expressió és una adaptació de la frase feta castellana: «Cualquier necio confunde valor con precio.»

que ens permetin tenir un coneixement més complet sobre aquells aspectes sotmesos a avaluació. Avaluació, en aquest sentit, no és sinó extreure informació rellevant d'allò que «val la pena». Quan parlem d'avaluació, parlem doncs d'un procés que es caracteritza per la seva complexitat així com per les seves pretensions genuïnes d'aprofundir en la democràcia educativa: parlem, llavors, més que d'avaluació, de cultura avaluativa en tant que garant de la major transparència possible. Lògicament, aquesta noció de l'avaluació s'enfronta radicalment al reduccionisme que pateix per ser convertida en una mera qualificació quantitativa o etiquetat formal. En cap cas s'ha de fer de l'avaluació de l'EPA una mesura únicament basada en la relació monetària costos-beneficis, o en la lògica instrumental dels productes, entre altres coses perquè no estem sumant unitats discretes —objectes— que ens donin només resultats estadístics, sinó que estem calibrant el valor i el pes social de processos culturals que tenen més d'estructurals que de merament distributius, és a dir, que afecten més la naturalesa de les relacions socials i els subjectes o actors socials que les protagonitzen.

L'absència d'avaluacions institucionals que informin amb fonament del valor —dels dèficits, dels aspectes a millorar, de les consecucions— dels models i dels processos a EPA significa, a la pràctica, i per via negativa, una *devaluació* del mateix sector, perquè el seu desenvolupament té lloc sense els criteris, sense el sentit crític necessari per a la reorientació o la transformació.

Un exemple il·lustratiu d'aquesta devaluació és el que passa a la major part de les Comunitats pel que fa a la incorporació de la Secundària a l'EPA. Quines avaluacions s'han fet per determinar els models a implantar? En base a quins criteris s'han adoptat decisions sobre els nous currícula? Com a mera gestió de l'adaptació a la resta del sistema educatiu? Com a manera de procurar canvis qualitatius considerables? Quin finançament ha rebut el sector d'EPA per garantir el seu trànsit cap a altres nivells? O, al contrari, es considera que n'hi ha prou amb una mera transacció de contingents de professorat —ara en trec aquí i en poso allà— per cobrir formalment l'expedient que exigeix la reforma de l'EPA? Quina formació, més enllà de la merament credencialista, rep el professorat d'EPA? Com participen els professionals del sector en el disseny del nou mapa del sector? Quin paper juga la inspecció educativa a l'EPA i quina sensibilitat mostra envers l'EPA un cos que brilla per la seva absència? La llista de preguntes es podria allargar molt més, però la resposta de moltes d'elles tindria una coartada comuna: en el catàleg de necessitats socials i culturals sempre hi ha prioritats que van per davant l'EPA. Entre altres coses, perquè en l'espai —marginal, residual, perifèric— que ocupa dins del sistema educatiu, l'EPA és una modalitat no obligatòria. De manera que l'obligatorietat del sector d'EPA contribueix fatalment a minimitzar les obligacions institucionals concretes amb ell.

És aquí, com a la resta d'aspectes que hem tocat, on es confon to-

talment el valor de l'EPA amb el seu preu. En tant que no obligatòria (ni tan sols postobligatòria, cosa que li concediria un altre escalafó superior a la piràmide educativa), l'EPA no és prioritària. En tant que no prioritària en el sistema educatiu, el seu preu és mínim, per molt que el seu valor social sigui elevat. I si el preu és mínim, no hi ha excusa per a no aplicar-hi rebaixes, per deixar de saldar el sector.

Tanmateix, no hem de pensar, ingènuament, que la devaluació que sofreix l'EPA en l'actualitat és exclusiva del sector. Encara que afecti l'EPA amb més intensitat per les raons apuntades, la depreciació d'aquesta no és sinó un símptoma o un reflex de la depreciació cada cop més gran que sofreix tant l'educació pública com els públics: en definitiva, allò públic. Depreciar l'EPA, com la resta de les instàncies de l'esfera pública, no és sinó menysprear-la, menystenir (donar-li el valor mínim) el seu valor autèntic, allò que val la pena de l'EPA. És confondre valor (vàlua) real amb valor bursàtil. És, en una nova edició del robatori de la carta, robar el veritable valor de les coses per atorgar-los un preu a les últimes rebaixes ideològiques. José Luis Sampedro recordava, a *Conciencia del subdesarrollo*, les paraules del mestre Juan de Mairena quan advertia en un aforisme que «qualsevol enze confon valor amb preu». És possible que ara mateix ens trobem immersos en una mena de «conxorxa dels enzes» d'unes proporcions tals que es fa difícil fugir dels plans que ens tenen preparats.

Encara que no hi ha receptes per restituir a l'EPA el valor que li correspon —tant com n'hi vulguem concedir— potser hauríem de començar per *reavaluar*-ne els efectius, és a dir, per apreciar allò que té de més valuós en tant que projecte social i cultural emancipador. Això no serà possible mentre pensem que la política d'EPA es redueix a un simple exercici d'auditoria per computar els deures i els havers en el seu estat de comptes. Mentre la política d'EPA es planifiqui amb criteris merament empresarials, necessàriament els resultats obtinguts ens donaran nombres vermells, xifres a la baixa. Aquesta visió mesquina de l'EPA oblida de manera inevitable que més no sempre és millor, ni el més nou més eficaç. Cal, per tant, i en primer lloc, fer de la política d'EPA un exercici allunyat d'un monetarisme egoista, atorgant a la paraula i a l'acció política el seu significat més genuí: la participació plural i democràtica de tots i de totes en aquells assumptes de la res pública que ens afecten. Fer aquesta mena de política significa dotar de contingut a nocions ara trivialitzades a costa de l'ús buit i abusiu que se n'ha fet com ara solidaritat, compromís, comunitat. Fer de l'EPA un projecte cultural i social comunitari requereix compartir abans que competir, imaginar móns millors per a tots abans que calcular el benefici d'uns quants, armar-nos de raons abans que claudicar davant consignes nècies, publicar —fer públiques— les nostres conviccions abans que doblegar-nos als interessos privats, apostar per les millores col·lectives abans que pel

privilegi d'uns quants, establir com a meta l'emancipació social abans que la compensació educativa, sumar i no restar, avaluar i no devaluar, participar i no dividir, pensar alternatives abans que no conjurar fatalismes, generar idees abans que no apel·lar a un realisme que no és sinó pura manca d'imaginació, construir situacions possibles abans que robar somnis —la carta robada d'EPA— amb els quals transformar la realitat.

El país de les últimes coses

Havíem començat la nostra intervenció en aquest fòrum recorrent a un relat literari. L'acabarem amb un altre. En aquesta ocasió, l'obra de referència és *El país de les últimes coses*, de Paul Auster. En aquesta novel·la curta, la protagonista explica en una carta al seu nuvi, enviada des d'una ciutat sense nom, la cerca del seu germà. És una ciutat en la qual tot s'esvaeix, un lloc devastat en el qual l'única cosa perenne és la caducitat, i en la qual l'única forma de producció s'entén com un mode de destrucció. Malgrat la desolació de l'escenari i la impotència de la protagonista per acabar la cerca amb èxit, s'acomiada amb unes paraules esperançadores: «Un cop arribem al nostre destí, miraré de tornar-te a escriure, t'ho prometo.» Encara que l'obra està impregnada d'un dramatismes terrible, el fil conductor l'ofereix la resistència del personatge

principal, capaç de sobreposar-se als avatars que se succeeixen en el país on cada cosa sembla ser l'última. «Quan ja no és possible la revolució —afirmava John Berger fa poc-, es fa necessària la resistència». L'obra de Paul Auster proporciona, en clau literària, una imatge d'alguns dels signes que semblen caracteritzar el nostre final de segle i de mil·lenni. Certament, a la ciutat de l'educació i en el país d'allò públic, vivim uns temps en què semblen desfer-se els vímetes amb què es teixiren unes cistelles carregades d'esperança.

Ara sí, parlem de les coses sense circumloquis ni eufemismes: la crisi que afecta l'educació de persones adultes no és sinó un símptoma més de la crisi que afecta el sistema educatiu, i aquesta no és sinó el reflex de la crisi que afecta la nostra societat, en el seu ascens —pel que sembla irrefrenable— cap a la insignificància, seguint novament a Castoriadis. Enmig d'aquesta crisi, no és estrany que estem *desconcertats*, és a dir, mancats de concert, de concertació o de vinculació social, perquè aquesta és justament la clau que dona carta de naturalesa a la crisi. La dimensió de la nostra crisi és d'una tal magnitud, hi som tan immersos, que com la carta robada ja no som capaços de veure-la. Ara bé, la nostra tasca en aquest país de les últimes coses consisteix en erigir arxipèlags i tendir ponts entre ells, des dels quals recordar-nos amb la mateixa insistència amb què se'ns vol fer oblidar, que «en el pe-rill es troba la salvació». Segurament resultarà molt difícil recuperar aquesta carta roba-

da, encara que sigui davant nostre. Però contra tota pèrdua induïda, contra les consignes i les trampes de la nova era conservadora, l'educació de persones adultes pot ser una ocasió valuosa per restituir les energies i les llums necessàries amb què rescriure la carta que ens ha estat robada. Afortunadament, fòrums com aquests donen testimoni que tot és possible. Com la protagonista d'Auster, tornarem a escriure.

Paraules clau

Educació de persones adultes

Administració

Catalunya

Educació compensatòria

Formació permanent

Política educativa

Abstracts

La crisis de la Educación de Personas Adultas es expresión de una crisis más general que afecta al conjunto de la sociedad y que, al igual que en La carta robada, somos incapaces de ver aunque esté ante nosotros. Para afrontar esa crisis, que tiene su correspondencia en la depreciación y el declive del sector público, se requiere reivindicar para la EPA una dimensión política, entendiendo este término en su sentido originario y más noble, asociado al gobierno de la ciudad por quienes son libres e iguales. La transformación de la EPA es, por tanto, un proyecto público de orden cultural que requiere de la participación ciudadana y no sólo de la definición de los académicos. A juicio de los autores, esa transformación debe plantearse cuanto menos los siguientes aspectos: combatir el escolarismo del sector; ampliar las bases de la identidad de los profesionales; propiciar la formación permanente para cobrar cuotas mayores de autonomía profesional; defender el componente institucional y reapropiarse del mismo vinculándolo a otras iniciativas y movimientos sociales; superar el modelo organizativo que ubica las actividades de Educación de Personas Adultas en centros escolares; instaurar procedimientos de evaluación como justificación pública de las actuaciones.

La crise de l'Éducation des Adultes (EPA) est l'expression d'une crise plus générale qui affecte l'ensemble de la société et que, comme dans La lettre volée, nous sommes incapables de voir même si elle est devant nous. Pour affronter cette crise, qui trouve sa correspondance dans la dépréciation et la baisse du secteur public, il faut revendiquer pour l'EPA une dimension politique, en comprenant ce terme dans son sens originare et plus noble, associé au gouvernement de la ville par ceux qui sont libres et égaux. La transformation de l'EPA est donc, un projet public d'ordre culturel qui requiert la participation citoyenne et pas seulement la définition des universitaires. De l'avis des auteurs, cette transformation doit considérer au moins les aspects suivants: combattre le «scolarisme» du secteur; élargir les bases de l'identité des professionnels, favoriser la formation permanente pour acquérir des quotes-parts plus grandes d'autonomie professionnelle; défendre l'élément institutionnel et se réapproprier ce dernier, en le liant à d'autres initiatives et mouvements sociaux; dépasser le modèle organisationnel qui place les activités d'Éducation des Adultes dans les centres scolaires et instaurer des procédés d'évaluation comme justification publique des actions.

The crisis which Adult Education is currently facing is an expression of a more widespread crisis affecting the whole of society and which we are incapable of seeing even though it is right under our very noses. In facing up to this crisis, which has its parallels in the undermining and decline of the public sector, Adult Education needs to acquire for itself a political dimension - where political is understood in its original and most noble sense, the government of the citizens by and for those who are free and equal. The transformation of Adult Education is, therefore, a public project of cultural concern requiring the participation of the citizens and not just the definition of academics. The authors argue that this transformation needs to tackle, at the very least, the following issues: preventing the sector from being dominated by formal methods of schooling; casting the net further afield in the recruitment of teaching professionals; providing lifelong training to maximize professional autonomy; defending the institutional component and reappropriating this element by establishing links with other social initiatives and movements; finding an alternative to the model which organizes Adult Education activities in schools; setting up evaluation procedures to publicly justify actions undertaken.